

Doktoritöö kiirgab head energiat

10. juunil 2016. aastal kaitses Kristel Kivari Tartu Ülikoolis doktoriväitekirja “Dowsing as a link between natural and supernatural: Folkloristic reflections on water veins, Earth radiation and dowsing practice” (Nõiavits loomuliku ja üleloomuliku vahel: veesooned ja maakiirgus folkloristika uurimisainena).

Artiklite kompendiumi hästitoimivas formaadis käsitus sisaldab viit uurimust aastatest 2012–2016. Töö algusosa 76 leheküljel on asjakohane sissejuhatus, mis avab dissertatsiooni struktuuri ja eesmärgid, annab ülevaate nõiavitsaga otsimise praktikast ning osutab seni tehtud uurimustele. Struktuur on hea, alaosade paigutus loogiline ja moodustab sidusa terviku. Viit artiklit sissejuhatav sisuosa seob asjatundlikult järgnevad uurimusartiklid terviklikuks väitekirjaks.

Ülevaatlikult on näidatud nõiavitsa rakendamist kaevanduste rajamisel ning veesoonte avastamiseks. Väga põhjendatuks tuleb pidada ka küsimust, mil määral paigutub teema usundilise traditsiooni konteksti. Sellega seoses omandavad erilise koha rahvajutud (sealhulgas muistendid), mis on teeninud vastava pärimuse edasikandmise otstarvet. On tervitatav, et dissertant on märganud muistendite rolli teadmiste edasikandumises. Siin kätkeb ühtlasi võimalus uurimist jätkata, sest lugusid, mis räägivad allikakoha tuvastamisest, telefonikaabli asukoha täpsustamisest, elupaiga energijaointe pendeldamisest jne, tuleb kogu aeg juurde, pealegi väärivad niisugused lood uurimist ka lugudena, ükskõik kas nad kuuluvad teaduslikku või rahvausundilisse diskursusse.

Teemavalik on väga aktuaalne, Kivari käsitleb nüüdisajal ilmnevaid praktikaid, mis leiavad kõlapinda inimeste tegevuses, ning pälvivad meedia tähelepanu. Energiate tuvastamine ja nõiavitsaga või pendliga ülesotsimine leiab pealegi rakendust ka äri-likes ettevõtmistes – turismis, koolitusturul (heade ja halbade energiade määramine, otsingud enese heaolu parandamiseks jmt). Veesoonte ja maakiirguste jälgimine osutub (nagu paljud muudki valdkonnad tänapäeval) hübriidseks nähtuseks, mis koondab enda ümber mitme eluala mitme tasandi teadmust ja sooritusi. Seda, kuidas tekivad ühekorraga folkloorse, rahvaliku ainese ja taotluslikult teaduspõhise lähenemise omapärased kompleksid, on töös ka asjatundlikult märgatud ja esile toodud. Siia sekkuvad ambitsioonikate isiksuste enesetaju ning isiklikud pärimus- ja ainetõlgendused, mida inimesed oma autoriteedi või sarmi abil kas turustada püüavad või siis muul viisil propageerivad. Nende tegevus leiab alati vastukaja ja järgijaid, muidugi ka sõnakaid opponente ja skeptikuid. Niisugused kõnelused, sooritused ja lood väärivad igas mõttes folkloristlikku tähelepanu. On mõistetav dissertandi rõhutus, et tema vaateväljal on eelkõige teema verbaalsed väljundid – arvatavasti austusest folkloristliku uurimistraditsiooni suhtes. Ometi on töös selgelt näha asjatundlik lähenemine uurimisobjektile kui spetsiifilisele praktikale. Tegevuse ja tekstide kooskäsitluses pole niisuguste teemade puhul vähimatki põhjust uurijal ennast tagasi hoida – nagu Ergo-Hart Västriku väitluse käigus esitatud repliigis soovitati.

Kivari on tähele pannud ja uurimisküsimusena vaatluse alla võtnud pärimusaine suhtes seesolijate ja väljastpoolt vaatlejate perspektiivi. Kahte suhestumisviisi määratleb Kivari, toetudes religiooniuurija James Kapalo 2011. aastal ilmunud raamatule “Text, Context and Performance. Gagauz Folk Religion in Discourse and Practice” (Leiden

Foto Kristel Kivari erakogust.

ja Boston). Muidugi on eemilise ja eetilise vaateviisi eritlemisel nüüdsiks juba pikk ajalugu. Pärast ülesnoppimist käitumissühholoogia ja keele seoste uurija Kenneth Pike'i teorialoomest (Siobhan Chapman & Christopher Routledge toimetatud "Key Thinkers in Linguistics and the Philosophy of Language", Edinburgh 2005, lk 206–207) on universaalseid seoseid (*emic*) ja kultuurisiseseid seoseid uuriva (*etic*) perspektiivi vahetegemine leidnud kultuuriuuringutes kord rohkem, kord vähem vastukaja ja edasiarendamist. Folkloristikas juurdusid mainitud uurimismudelite tüübid 1970. ja 1980. aastatel eelkõige Lauri Honko ja Dan Ben Amose, kuid ka teiste tööde kaudu.

Nimetatud aspekti esiletoomine tähendab muuhulgas uurija (enese)positsioneerimist. Küsimused Kivari kui uurija isiklikust seotusest teemast akadeemiliselt huvitatud ringkondade ja otsimisviisi harrastajatega leiavad töö lugemisel muidugi vastuse. Väitluse käigus selgus, et mõlemad oponendid olid valmistanud ette sellekohased küsimused, millele Kivari ka ausalt, kuid akadeemiliselt vastas. Uurija ja uuritava ainestiku põimumiste ja põkkumiste probleemid panevad kaasa noogutama nii mõnegi tänapäevaste protsesside uurija.

Olen arvamusel, et uurija kaasaelamine uuritavale ainele elavdab, suisa hingestab valminud kirjatööd. Uurimuse kasutajad igal juhul võivad sellest, et dissertant on suutnud teaduskeeles väljendada uurimisobjektis kätkevat tunnetuslikkust, kehaliselt kogetavaid seiku. Kivari lähenemisviis on väga sümpaatne, empaatiline oma informantide ning mõistev, kuid objektiivne uuritava ainese suhtes. Paiguti siiski näib varitsevat oht sattuda kirjeldatavate suundumuste eestkõnelejaks – selles plaanis läheneb piirile kolmas artikkel "Esoteeriline pärimus Kirnas ja maagial põhinevad mõistmisviisid" (ilmunud ajakirjas *Mäetagused* nr 54 2013. aastal, lk 185–212).

Tõösse on sisse kirjutatud folkloristlikult (muidugi ka eluliselt) oluline tähelepanek, mis puudutab rahvajutuainese arenguid ja muutumisi – Kivari avab, kuidas tingituna

“vajadusest tõlgendada ning ümber tõlgendada oma keskkonda” (2. artiklis “Veesooned, energiasambad ja tervis: argiusundi väljendused töövõtetest tervishoiuni”, avaldatud kogumikus “Mitut usku Eesti” III, Tartu 2013, lk 134) tekib eriliste energiatega seotud kohtade ümber uus kohapärimus. Rääkides veesoontest, tuues näiteid nende mõjust inimesele, arutledes maakiirguse võimaliku toime üle ning jutustades nõiavitsa ja pendli kasutamisest nii spetsialistide poolt kui ka igamehepraktikas, “luuakse konkreetset tähenduslikku ümbruskonda, teadmist sellest, millega võib neis paigus viibides kokku puutuda” (*ibid.*: 129). Kohajutuloomu universaaliks on inimeste soov jutustada lugudesse paigad ning neis aset leidnud erilised sündmused või koha iseärasused. Veesoonte ja energiatega leidmine ning kogemine pakuvad selleks üha uut ainet. Kontseptuaalset jätkusuutlikkust usundiuurimisse annab dissertandi käsitlus vaadeldavate protsesside paigutumisest just argiusundisse, mitte ühtse religioosse ideoloogia valda.

Üks oponendi rolli kiusatustest on jälgida mitte niivõrd seda, mis on vaadeldavas töös olemas, vaid seda, mida seal ei ole. Ehk väärinuks suuremat süvenemist Eesti Rahvaluule Arhiivis leiduvad palad? Samamoodi saame töö läbi hästi kurssi oluliste kirjatöödega Euroopa traditsioonist, näiteks 17. sajandi kontekstis. Ent nõiavitsaga otsimise vanem traditsioon, akadeemilise ja modernse harrastuse kontekstiga küll seostuv, ent oma eripäraga pärimusvaldkond tuleb tegelikult veel võrdlemisi vähe vaatluse alla ning seetõttu jääb nähtamatuks. Mõned viidatavad eesti materjali käsitlused minevikust väärinuks vähemalt mõnelauselist referaati (Kivari üksnes nimetab neid) – nii Ants Viirese artikkel “Kaevutargad” 1986. aasta *Keeles ja Kirjanduses* (lk 294–297), Gustav Ränga kirjutis Eesti küla veevarustusest ja kaevutüüpidest “Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatus” XIII 1937 (lk 119–123) kui ka vastav alaosa Matthias Johann Eiseni raamatus “Eesti vana usk. Eesti Mütoloogia” 1926, lk 302 (viidatud dissertatsiooni sissejuhatuses lk 31). Kuigi erialakirjandusega on töötatud põhjalikult ja küllap piisavalt, andnuks bibliograafiate (mitte ainult rahvaluulebibliograafia) usinam lappamine sisukat lisa just kohaliku traditsiooni osas.

Rahvaluuleväitekirjade sarja 24. numbril all ilmunud dissertatsioon on folkloristlikku analüüsi rikastav sisukas uurimus. Eri aspekte arvestava lähenemisega uuritavale materjalile, sobivate analüütiliste tööriistade kasutamise ning uurija ja uuritava unikaalse, et mitte ütelda kirgliku sümbioosi koostoimes on “Nõiavits loomuliku ja üleloomuliku vahel: veesooned ja maakiirgus folkloristika uurimisainena” toonud kultuurikirjeldusse olulist ja vajalikku uut teadmist.

Mare Kalda